

Inga DRUȚĂ

CONSIDERAȚII PRIVIND MIȘCAREA LEXICULUI ACTUAL

În secolul al XIX-lea majoritatea împrumuturilor erau de origine franceză; în ultimele decenii se observă o influență tot mai mare a limbii engleze, iar unii cercetători (cf. Florica Dimitrescu, 1980, 5; *idem*, 1995; Irina Preda, 1992, 590) susțin că astăzi se constată o preferință netă pentru formațiile interne sau, în orice caz, pentru termenii analizabili.

Cu peste o jumătate de veac în urmă, Sextil Pușcariu aprecia că prefixarea are în limba română un rol modest în îmbogățirea vocabularului, cel puțin în raport cu sufixarea (1943/1976, 53). Peste câteva decenii, analizând “tendențele actuale ale limbii române”, Alexandru Graur observa o schimbare semnificativă: “De unde pînă nu demult derivarea cu prefixe juca un rol secundar în românește, astăzi ea capătă o mare întrebuintare, și aceasta nu va rămîne fără consecințe în ce privește structura limbii în general” (1968, 257).

Cu un deceniu mai tîrziu, în 1978, autorii FCLR-II conchideau că “dinamica prefixării în ansamblu este în mod vizibil ascendentă (...) și se poate prevedea o evoluție ulterioară în același sens” (p. 31). Se pare că aceste din urmă constatări se confirmă pe deplin în perioada actuală de dezvoltare a vocabularului limbii române, cel puțin în segmentul ei cel mai reprezentativ și mai dinamic, stilul publicistic.

Analiza inventarului nou, de după 1989, realizată pe baze statistice de cercetătoarea Irina Preda, a demonstrat că a crescut considerabil ponderea termenilor rezultați prin derivare cu prefixe și cu prefixoide (peste 60% din totalitatea termenilor

analizați; 1993, 19-20). O bună parte din cuvintele analizabile formate prin prefixare ar putea fi însă împrumuturi (ceea ce recunoaște însăși autoarea studiului la care ne referim, cf. termeni ca *anticomunist*, *contramanifestație*, *neocomunism* și mulți alții, prezenți și în alte limbi, în primul rînd, în franceză). Pe de altă parte, nu trebuie neglijată nici posibilitatea apariției simultane a unor termeni în mai multe limbi, rezultați din unele evenimente de largă audiență.

Cuvintele nou-formate, înregistrate în diverse surse în ultimii ani, activează cu precădere cîteva prefixe și prefixoide: *anti-*, *ne-*, *neo-*, *de(s)-*, *pseudo-*, *super-*, *ultra-* ș.a.

Chiar și o comparație superficială cu celelalte limbi romanice arată o preferință aproape pentru aceleași prefixe și sufixe, în perioade asemănătoare din punct de vedere social și politic. Aceasta dovedește că, în afară de acțiunea favorizantă a condițiilor istorice, noile creații lexicale din orice limbă corespund unei dimensiuni universale a creativității.

În derivarea postpusă, cele mai productive sufixe s-au dovedit a fi *-ist* (*nutriționist*, *nomenclurist*), *-iza* (*a disponibiliza*, *a eficientiza*), *-iadă* (*mineriadă*, *dosariadă*, *cuponiadă*).

Formațiile de acest tip sînt stimulate atît de factori externi, cît și de factori interni. Din exterior acționează necesitatea de a exprima noi realități (și, mai ales, noi atitudini), condiționate din punct de vedere social; din interior, necesitatea unei exprimări cît mai sintetice, precum și **tendința spre abstractizare și intelectualizare a limbajului actual**. Aceasta se referă îndeosebi la “tripletele” derivate în *-ism*, *-ist*, *-iza*. “Apariția unui cuvînt în *-ism* determină mai devreme ori mai tîrziu, aș zice aproape automat, formarea unuia în *-ist*, eventual și a unui al treilea, în *-iza*, de la aceeași temă, nota Iorgu Iordan. Ele se «cheamă» unul pe altul în mintea noastră” (1964, 420-421).

Modelul lingvistic discutat, pe lîngă faptul că este “ușor de imitat și de realizat în mod concret”, “pare a nu avea nici o limită” (*ib.*),

cu alte cuvinte, sistemul derivării în *-ism, -ist, -iza* rămîne deschis. Modelul prezintă avantajul că se evită o perifrază, satisfăcîndu-se nevoia de economie a limbii: *a pune în disponibilitate* — **a disponibiliza** etc.

Formațiile noi denotă și o anumită **trecere a centrului de greutate de la derivare spre compunere**, tendință semnalată de Alexandru Graur încă la 1968 (*Tendințele*, 268). Categoria de cuvinte compuse cuprinde nu numai compusele juxtapuse (de tipul *formulă-șoc*), ci și formațiile realizate cu elemente de compunere (*embargonaut*).

La acest capitol, se face observată tranziția unor segmente de la statutul de elemente de compunere la acela de afixe (cf. Florica Dimitrescu, 1995, 161).

Nu toate cuvintele formate cu ajutorul elementelor de compunere sînt creații stricte ale limbii române, unele fiind adaptări ale termenilor străini. Este greu de făcut distincția dintre noile creații realizate pe teren românesc și neologismele împrumutate, cu atît mai mult cu cît prefixoidele, de exemplu, se atașează de preferință la neologisme. Dar acesta nu este un impediment pentru studierea tendințelor limbii în domeniul formării cuvintelor, căci, așa cum arată H. Frey, “împrumuturile pot furniza indicii în privința sistemului și a tendințelor limbii care le folosește, devenind astfel reactivi capabili să dezvăluie caracteristici care nu ar fi atît de evidente dacă ne-am limita la studiul vocabularului autohton” (*apud* Florica Dimitrescu, 1995, 169).

Pentru a verifica afirmațiile de mai sus, am procedat la o analiză statistică a inventarului lexical cuprins în *Dicționarul de cuvinte recente* de Florica Dimitrescu (ed. a II-a, 1997), din care am exclus termenii tehnico-științifici cu circulație restrînsă, elementele familiare și cele argotice. Menționăm că am luat în calcul doar unitățile lexicale atestate începînd cu anul 1975 și că, în rare cazuri, am reconsiderat unele etimologii (de exemplu, împrumutul din limba franceză *a mediatiza* (< *médiatiser*) este

tratat în DCR² ca un derivat intern (din *media*); termenul *azilant* este considerat exclusiv un împrumut din limba germană (< *Azilant*); noi admitem și o etimologie internă (din *azil* + *-ant*).

Astfel, din cei **1552 de termeni** selectați de noi din cuprinsul DCR², **813** sînt **formații interne** (280 create prin *antepunere*, din care 124 cu prefixe și 156 cu prefixoide), 282 prin *postpunere*, 251 prin *compunere*), **566** de cuvinte sînt **împrumuturi**, la care se adaugă **173** de **neologisme semantice**.

În ceea ce privește împrumuturile de dată recentă (din ultimii aproximativ 20 de ani), în DCR² acestea se prezintă astfel:

a) **elemente lexicale românece** — **288** (50,9%), din care *de origine franceză* 235 (81,6%), *italiană* 40 (13,9%), *spaniolă* 10 (3,5%), *portugheză* 3 (1%);

b) **elemente lexicale nero-manice** — **199** (35,2%), din care *de origine engleză* 168 (84,5%), *germană* 12 (6,0%), *rusă* 8 (4,0%), *de alte origini* 11 (5,5%);

c) **elemente lexicale cu etimologie multiplă** — **79** (13,9%).

Calculule de mai sus confirmă teza despre creșterea ponderii etimologiei interne în limba română actuală, dovedind totodată că printre elementele lexicale împrumutate și astăzi locul central îl ocupă cu constanță, de circa 200 de ani, limba franceză, urmată de engleză, apoi, la o respectabilă distanță, de limbile italiană, germană, spaniolă ș.a.

Astăzi, influența anglo-americană s-a extins asupra mai multor limbi europene, punînd în alertă lingviștii, îndeosebi pe cei francezi, care apreciază folosirea abuzivă a anglicismelor ca pe o formă de “inflație stilistică”. Se citează frecvent în acest sens lucrarea lui R. Étiemble *Parlez-vous franglais?* (Paris, 1964), în care anglomania reperată de autor este prezentată ca o epidemie periculoasă.

Drept urmare a reacției lingviștilor francezi la acest fenomen, la sfîrșitul secolului al XX-lea, la Paris, apar antologii de texte legislative

referitoare la protejarea limbii franceze (cum ar fi *Térmes techniques nouveaux. Térmes officiellement recommandés par le Gouvernement français*, care cuprinde legi și decrete emise în perioada 1969-1981), destinate să favorizeze limba franceză în competiția cu împrumuturile din alte limbi, precum și liste de termeni recomandați spre a înlocui anglicismele, cf.: **cadreur** – cameraman; **industrie du spectacle** – show business; **prêt-a-manger** – fast-food; **courtier** – broker; **stylique** – design; **savoir-faire** – know-how; **notation** – rating; **parrain, parraineur** – sponsor; **marketing** etc.

Cu toate acestea, protestele împotriva “franglezei” și măsurile oficiale de punere sub interdicție a cuvintelor englezești au eșuat.

În lingvistica românească de astăzi deseori se fac auzite proteste împotriva a ceea ce unii numesc **anglomanie** (cf. Adriana Stoichițoiu, 1992; *idem*, 1996). Pledînd pentru o poziție echilibrată în problema discutată, ne raliem opiniei potrivit căreia influența engleză nu este un fenomen negativ în sine, nu trebuie considerată mai periculoasă decît alte influențe străine care au acționat și acționează asupra limbii noastre, de aceea “se poate presupune că anglicizarea va fi depășită așa cum au fost depășite în timp slavizarea, grecizarea, rusificarea, italianizarea sau francizarea” (v. Mioara Avram, 1997, pass.).

Specialiștii apreciază că împrumuturile din limba engleză continuă vechiul proces de **relatinizare** a limbii române moderne, proces care s-a produs și în alte momente ale istoriei noastre prin limbi de alte origini. Pericolul îl constituie în special calcurile după engleză, sau împrumuturile “mascate”, care ambiguizează deseori comunicarea.

Rezumînd cele expuse, vom constata că inventarul lexico-semantic relativ recent poate reflecta cîteva trăsături și tendințe specifice vocabularului limbii române actuale: un aflux de cuvinte (și de sensuri) noi pătrunse în limbă într-o perioadă extrem de scurtă; marea ocurență și dispersie

ale unor cuvinte și accepții devenite un fel de clișee, care accentuează impresia de noutate a vocabularului de după 1989; scurta perioadă de “vogă” și rapida cădere în desuetudine a unor termeni și sensuri noi; predominarea terminologiei social-politice în ansamblul intrărilor lexicale actuale; schimbarea caracterului conotativ al unor cuvinte mai vechi în noile condiții istorice; economia de limbaj obținută prin substantivarea masivă a adjectivelor; modificări însemnate în modul de formare a cuvintelor prin sporirea derivării antepuse și a compunerii în raport cu cea sufixată.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Florica Dimitrescu, *Probleme actuale ale lexicului limbii române*, Brașov, 1980.
2. Florica Dimitrescu, *Dinamica lexicului românesc (ieri și azi)*, Cluj-București, 1995.
3. Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*, București, 1997, ed. a II-a (DCR²).
4. Alexandru Graur, *Tendențele limbii române actuale*, București, 1968.
5. Iorgu Iordan, *Unele aspecte ale formării cuvintelor în limba română actuală*, în *Studii și cercetări lingvistice*, Editura Academiei, București, 1964, nr. 4.
6. Irina Preda, *Îmbogățirea lexico-semantică a limbii române actuale*, în *Limba Română*, 1992, nr. 9-12; 1993, nr. 1.
7. Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, București, 1976 (ed. I apărută în 1943).
8. Adriana Stoichițoiu, *O formă de snobism lingvistic: anglomania*, în *Dimineața*, 7.IV.1992.
9. Adriana Stoichițoiu, *Observații privind influența engleză în limbajul publicistic actual*, în *Limbă și literatură*, 1996, nr. 2.
10. Mioara Avram, 1997, *Anglicismele în limba română actuală*, București, 1987.
11. *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I-III, București, 1970.